

BOEKBESPREKING

ENCYCLOPEDIË VAN DE BEDRIJFS- ECONOMIE

onder redactie van Prof. Dr. A. Mey
Uitgeversmaatschappij *W. de Haan*, Bussum

door Prof. Drs. R. Burgert

Het recenseren van een encyclopedie is een ongewone en nauwelijks te vervullen opgave. Van een recensent wordt in het algemeen verwacht, dat hij het te behandelen boek grondig heeft bestudeerd, dat hij er een goede samenvatting van geeft en het tenslotte evalueert en beoordeelt. Dat recept is in dit geval onbruikbaar, immers het grondig bestuderen van een encyclopedie in zeven kloeke delen, tezamen bijna twee duizend pagina's, kan men van niemand verlangen. In dit licht moge de hierna volgende beschouwing, die zich richt op de indruk, die de algemene opbouw en inrichting alsmede enkele steekproefsgewijze waarnemingen opwekt, bezien worden.

Deel I onder redactie van C. Goedhart, F. Hartog, C. D. Jongman, F. de Roos en C. J. van der Weyden geeft „de stand der wetenschap”, welke een encyclopedie volgens het voorwoord van de hoofdredacteur dient te geven, van de „algemene economie”, beperkt „tot de leerstukken, welke voor de bedrijfseconoom in wetenschap of praktijk van belang zijn”. Deze blijken volgens het voorwoord van de redactie van dat deel - kort samengevat - te zijn:

I *Prijzvorming*: met name theorieën over het consumenten- en producentengedrag, voor zover van belang voor de fundering van vraag- en aanbodrelaties - enkele bekende waardebegrippen - markt-evenwicht en marktvormen - economische orde - enkele theorieën over de economische orde - tenslotte wordt „uitvoerig” ingegaan op de welvaartseconomie.

II *Geld en krediet*: geldscheppende en bemiddelende kredietinstellingen - geldvoorziening en geldpolitiek van de centrale bank - de voornaamste zaken uit het internationale geldverkeer.

III *Macro-economie en conjunctuur*: de Keynesiaanse begrippen nationaal inkomen, totale werkgelegenheid, nationale besparingen, economische politiek, e.d. - de bewegingsverschijnselen als conjunctuur en economische groei - problemen der ontwikkelingslanden.

IV *Internationale betrekkingen*: de internationale handel en handelspolitiek, de betalingsba-

lans - internationale instellingen - vormen van economische integratie.

V *Openbare financiën*: inkomsten en uitgaven van de overheid, haar schuldpolitiek en haar begrotingsbeleid - belasting- en uitgavenpolitiek - het wettelijk kader voor de financiën van de centrale en lagere overheden.

Deel II-A behandelt onder redactie van J. B. D. Derksen, G. L. Groeneveld, Abr. Mey en H. J. van der Schroeff *Waarde, Kosten, Resultaat*. Om dit deel van de encyclopedie te typeren vergelijkt de redactie van dit deel haar met de *Bedrijfseconomische Encyclopedie*, verschenen in de jaren 1947/1949, en komt dan tot het aanduiden van twee evoluties.

Zij zet eerst uiteen, dat de bedrijfseconomie in die jaren „nog overwegend een beschrijvend karakter” droeg, een behandelingswijze, die „de huidige generatie van belangstellenden” niet meer zou boeien. De bedrijfseconomie in dit deel is dan ook niet langer beschrijvend, maar „meer analytisch en causaal”. Gelukkig is de tegenstelling: beschrijvend/analytisch en causaal, enigszins gerelativeerd door het woord „overwegend” bij het eerstgenoemde kenmerk en het woordje „meer” bij het tweede. Het komt ons n.l. voor, dat het niet aannemelijk lijkt, de bedrijfseconomie uit de eerste naoorlogse jaren als in hoofdzaak beschrijvend te kenmerken. Hier wordt de evolutie wel erg kort, en daardoor niet erg bevredigend geschetst.

Nog een tweede evolutie wordt in de inleiding van deel II-A weergegeven: de vorige encyclopedie uit de jaren 1947/49 „droeg betrekkelijk weinig sporen van de richting die de bedrijfseconomie onder invloed van Limperg was ingeslagen . . . Ook al kondigde deze richting zich aan in de Inleiding op band II¹⁾ van de hand van Abr. Mey, de uitwerking daarvan in de encyclopedie bleef beperkt”. Deze beperking is nu blijkbaar vervallen, zodat het van daaruit gezien en gezien vanuit de blijkens het voorwoord nagestreefde eenheid van conceptie dan ook niet behoeft te verwonderen dat een vrijwel getrouwe weergave van Limpergs waardeleer is opgenomen, n.l. onder het trefwoord *Waarde* van P. J. M. Maagdenberg, onder het trefwoord *Waardebepaling* van W. v. Bruinisse, onder het trefwoord *Waarderegistratie* van A. Mey en onder het trefwoord *Vervangingswaarde* van G. L. Groeneveld en P. J. M. Maagdenberg. Slechts in laatstgenoemde beschouwing is sprake van

¹⁾ Bedoeld is band II van de uitgave 1947/49.

„voor- en tegenstanders”, zonder over de „tegenstand” veel inhoudelijks mede te delen. Ook de beschouwing onder het trefwoord *Kostprijs* van P. J. M. Maagdenberg propageert nog onversneden de kostprijs als grondslag voor de aanbiedingsprijs, inclusief het traditionele verzet tegen de historische kostprijs. Enige relativering biedt gelukkig het daarop volgende stuk van G. L. Groeneveld over de Doelstellingen van de kostprijsberekening. Weliswaar is „de functie in de prijsvorming” nog altijd de primaire functie en „voegen zich twee andere belangrijke doelstellingen bij die in de prijsvorming n.l. : middel ter beoordeling van de efficiëntie van het produktieproces; middel bij het vaststellen van de grootte van het inkomen over een zekere periode”, maar toch vinden wij hier een niet door de schrijver bestreden citaat van Clarks „different costs for different purposes”. Om het met de opeenvolgende titels van een bekend boek te zeggen: de ontwikkeling van „leer van de kostprijs” naar „kosten en kostprijs” - aannemende, dat deze de juiste is en ver genoeg is voortgeschreden - komt maar matig uit de verf.

Bovendien bevat deel IV onder het trefwoord *Jaarrekening* nog een beschouwing van W. van Bruiness, die de kritiek op Limpergs winstbepalingsleer afdoet met één kort citaat van B. Pruyt, terwijl deze beschouwing zelfs geen literatuurvermelding geeft. Wij betwijfelen derhalve, of bij de uitwerking van de richting-Limperg t.a.v. hoofdpunten wel in voldoende mate aantrekkelijkheid is betracht.

Het ontbreken van een deel: *Marketing* in deze encyclopedie is enigszins goedgemaakt, doordat Deel II-A een aantal beschouwingen op dat terrein bevat, zoals: *Marketing* (A. Mey en F. van Puffelen), *Marktonderzoek* (J. H. Fetter-Mey en B. Stoppelman), *Integratie van het marktonderzoek* (J. L. Wage), *Sociologische aspecten van het marktonderzoek* (V. F. W. Ophoff), *Reclame* (B. Stoppelman), *Reclamekosten* (H. J. A. Hermens). Dit probleemgebied is aldus geruisloos in de bedrijfseconomie geïncorporeerd. N.o.m. had daar in de inleiding wel iets over gezegd kunnen worden.

In onze gebruiksstekproeven werden wij telegesteld t.a.v. de begrippen „transferprices” en waardeveranderingen van het geld. T.a.v. het eerste vonden wij onder de letterlijke Nederlandse vertaling „Verrekenprijzen” slechts een verwijzing naar „Kostprijsberekening, hoeveelheden, waarden en prijzen in de . . .”.

T.a.v. het tweede vonden wij wel „Current value accounting”, maar dit ruime onderwerp bleek toch uitsluitend iets te maken te hebben met Vervangingswaarde en Waarderegistratie en

onder dit laatste vonden wij slechts tussen haakjes de negatieve zin: „. . . De correctiefactor kan niet gevonden worden in een of ander algemeen indexcijfer, zoals in moderne Amerikaanse literatuur gepropageerd wordt: . . .” Bij toeval vonden wij onder „Fiscale winstbegrippen” (J. Kooiman) iets over het stelsel van O. Bakker, dat gericht is op de instandhouding van de koopkracht van het eigen vermogen.

Deel II-B betreft de *Financiering*, onder redactie van A. I. Diepenhorst, C. F. Scheffer en M. J. H. Smeets (in het bijzonder voor de fiscale aspecten) tot stand gekomen. T.o.v. de Encyclopedie 1947/49 is nieuw, dat ook aan de vermogensaanwending, het investeringsvraagstuk, aandacht is geschonken, hetgeen vooral tot uitdrukking komt in de heldere uiteenzetting van J. L. Bouma onder het trefwoord *Investeringsanalyse*. Een zeer recente nieuwe ontwikkeling, n.l. naar „een meer formeel-analytisch, mathematisch getinte benadering” heeft de inhoud nog niet beïnvloed omdat „deze veelal sterk abstraherende theoretische aanpak . . . zich momenteel nog niet leende voor dit deel, dat in de eerste plaats toch bruikbaar wil zijn voor de praktijk”. Deze beperking illustreert duidelijk de sterke tijdsgebondenheid van elk encyclopedisch werk. Zonder deze beperking zou vermoedelijk Diepenhorst's korte maar indringende beschouwing over *Onzekerheid* veel omvangrijker zijn geweest.

Dit deel doorbladerend, valt op, dat de *Nederlandse* encyclopedie zoveel Engelse - of liever Amerikaanse - trefwoorden bevat. Daarvoor wordt onder het trefwoord „Buitenlandse terminologie van financieringsbegrippen” een verklaring gegeven, waarin de nadruk wordt gelegd op „de vooraanstaande positie van de V.S. in het sterk gegroeide internationale geld- en kapitaalverkeer”. Daaraan had wellicht terecht toegevoegd kunnen worden: de vooraanstaande positie van onderzoek en daardoor van de literatuur in de V.S.

De bladerende lezer - of lezende bladeraar - krijgt de indruk, dat sommige zeer essentiële bijdragen in beknoptheid duidelijk zijn. Tenslotte is de medewerking van Smeets - zoals ook in de inleiding, geschreven door Diepenhorst en Scheffer, wordt gememoreerd - duidelijk zichtbaar. De uiteenzetting van de betekenis van vele trefwoorden wordt afgesloten met een aanduiding van fiscale consequenties van de hand van Smeets. Zeer lezenswaard zijn ook de uiteenzettingen van H. P. W. en H. P. M. van Ravestijn over beleggingsproblemen, de nieuwe loot aan dit vakgebied, waaraan in ons land vermoedelijk nog veel gedaan moet worden.

Deel III: *Organisatie* onder redactie van P. H. Bosboom, H. J. Krusinga, G. D. P. Rückert, H. Thierry en P. Verburg is het omvangrijkste deel en bevat ook een uitvoerige inleiding van de hand van Thierry. Deze inleiding verklaart impliciet ook in belangrijke mate de omvang van dit deel:

- de van ouds bekende doelmatige verhoudingen zijn uitgebreid met verhoudingen van plaats, van tijd en van macht, zodat zij „behalve op het technische en economische, eveneens betrekking hebben op het sociale, sociologische, sociometrische en juridische”. (Vraag: waar blijft het psychologische?) „Het organisatievraagstuk is een vraagstuk dat interdisciplinair moet worden benaderd”;
- tussen de *interne* en de *externe organisatie* bestaan ten hoogste graduele verschillen, beide worden door dit deel bestreken;
- het moeilijk te beschrijven begrip *strategie* als element van leiding brengt allerlei planningsvraagstukken, vooral dynamische planning, binnen het probleemgebied;
- de *systemgedachte* leidt van zelf tot de grote betekenis van *informatie* en de daarop gebaseerde „*feed-back*”.

In deze opzet verwondert het niet uitvoerige beschouwingen te vinden over Loonpolitiek (G. Gerritse) (in deel I Algemene economie te vinden als loon- en prijspolitiek), over Kartels (W. L. Sniijders), Fusie (H. P. W. en H. P. M. van Ravestijn), Systeemtheorie (H. Thierry), Cybernetica (H. Thierry), Informatie (J. G. Appelboom), Communicatie (idem), Beslissingstheorie (Chr. N. van Wijngaarden), Doelstelling van de onderneming (H. C. Wytzes), Ondernemingsstrategie (H. G. Krijnen). Zo wordt duidelijk gedemonstreerd hoe „de leer van de organisatie” haar oorspronkelijk jasje ontgroeid is.

Deel IV: *Administratieve Organisatie*, onder redactie van A. B. Frielink en R. W. Starreveld draagt, naar uit de redactionele inleiding blijkt, een titel, die vrijwel op het punt van verscheiden lijkt te staan. In een later te vervaardigen nieuwe Encyclopedie zal dit deel dan vermoedelijk de titel: *Bedrijfsinformatica* dragen, de naam voor een zelfstandige wetenschap, die zich - naar wij uit de inleiding afleiden - zal bezig houden met de bestudering van „informatiesystemen ten behoeve van bedrijfshuishoudingen”, steunend op „de bedrijfseconomie, de organisatiekunde en de leer van de wiskundige methoden ten behoeve van de beslissingsvoorbereiding”.

Ook deze inleiding schetst een ontwikkeling, en wel een tweevoudige; een van de methoden

en technische hulpmiddelen en een organisatorische:

- de eerste: van boekhouden via „organisch gestructureerde produktiekostenadministratie en volledige budgetadministratie tot het gehele stelsel van communicatie door middel van informatiedragers, incorporering van beslissingsregels, toepassing van simulatie en rechtstreekse communicatie met operationele functionarissen en produktiemachines”;
- de tweede, daarmee parallel lopend: „een verdergaande integratie van de administratieve organisatie in die van de huishouding als geheel; de operationele functionarissen kunnen . . . hun beslissingen slechts adequaat nemen op basis van informatie omtrent de actuele situatie en omtrent de voorzienbare consequenties van hun handelen”.

Velen, die nog altijd moeilijkheden hebben met het taalgebruik verbonden met computers, zullen deze vaak met behulp van dit deel kunnen oplossen. De vele trefwoorden op het terrein van de computertechniek en -gebruik, waarbij de naam A. J. van 't Klooster veelvuldig verschijnt, leveren daartoe een bijdrage. Daarmee wordt wel bewaarheid, zoals opgemerkt in het voorwoord, dat „relatief veel aandacht aan de meer recente ontwikkeling (is) gegeven”. Er moge, zoals ook in het voorwoord wordt opgemerkt, enige beperking (zijn) aangebracht in de „oude gebieden”, toch zal ook daar veel te vinden zijn wanneer men behoefte gevoelt zich nog eens op „de oude” gebieden te oriënteren. Er zijn b.v. uitvoerige beschouwingen over: Inkoop, Administratie van goederenvoorraden, Technische produktieprocessen (alle van R. W. Starreveld), Administratie van Vorderingen (G. van Erp), idem van Schulden (G. J. M. Bak), over Budget (J. J. W. Blok), Jaarrekening en jaarverslag (W. v. Bruinisse), Geconsolideerde jaarrekening (G. Timmer), Wettelijke voorschriften (J. Valkhoff), Resultatenanalyse (J. Nathans) en tenslotte over bepaalde bedrijfstypen zoals Levensverzekering (J. Olie Jr.), Schadeverzekering (B. M. Landa), Bankadministratie (H. H. M. Foppe).

Opvallend is, dat in dit deel de literatuurverwijzingen minder frequent voorkomen en minder uitvoerig zijn dan in de vorige delen, ook al is ook daar de ene auteur er vrijgevig mee dan de andere.

Deel V bestrijkt de *Controleleer* en is tot stand gekomen onder redactie van A. Goudekot, A. M. van Rietschoten en A. F. Tempelaar, aan welk driemanschap Goudekot in 1969 is overleden. De beide overgebleven redacteuren hebben

om de overledene te eren, de door Goudekets voorbereide inleiding, die oorspronkelijk door de redactie gezamenlijk zou worden geschreven, ongewijzigd onder zijn signatuur opgenomen. In deze inleiding schetst Goudekets de veranderingen die zich sedert het verschijnen van deel VB van de vorige Encyclopedie in 1952 in de controleleer hebben voorgedaan.

Het zou ons te ver voeren, thans op Goudekets beschouwing grondig in te gaan. Vermeld zij slechts dat hij voor de verdere ontwikkeling van het beroep belangrijke vraagstukken bespreekt, zoals:

- mogelijke conflicten, die zouden kunnen voortvloeien uit de dubbele functie: vertrouwensman zowel van het „maatschappelijk verkeer” als van de leiding; Goudekets is daarover niet erg bezorgd, maar zijn argumenten zijn o.i. anno 1972 niet meer zeer overtuigend;

- mogelijke conflicten met de leiding, voortvloeiend uit het gevaar, dat de accountant wordt beschouwd als bewaker van de naleving van de Wet op de Jaarrekening;

- de wenselijkheid van de formulering van „generally accepted accounting principles” ten einde te voorkomen, dat de Ondernemingskamer desondanks bezwaren kan blijken te hebben tegen jaarrekeningen, voorzien van een goedkeurende verklaring; een pleidooi voor een geclausuleerde verklaring is het weliswaar niet, maar toch . . . ?

- de noodzaak van medewerking van andere deskundigen dan accountants bij vraagstukken van interne en administratieve organisatie en de invloed daarvan op de accountantsmaatschappen;

- de noodzaak van de „dynamisering” van de controle i.v.m. de eis van snelle publicaties;

- de plaats van de interne controle in de accountantscontrole en de betekenis in dat verband van de „mathematische steekproef”.

De redactie van dit deel merkt in haar voorwoord nog op, „dat een geheel nieuwe probleemstelling noodzakelijk was”. Zij laat de lezers t.a.v. de inhoud van die probleemstelling helaas in het duister; het zal ook niet iedereen duidelijk zijn, dat het produceren van een encyclopedie tevens het formuleren en het oplossen van „een” probleem inhoudt.

Dit deel doorbladerende, dringt die nieuwe probleemstelling zich bepaald niet op, ook al zijn er duidelijk nieuwe onderwerpen, zoals onder de trefwoorden Automatisering (L. A. van Hulsentop), Management Audit en Management Consulting (beide K. van der Toorn), Fusieonderzoek (G. B. A. M. Smulders), Registeraccountant (J. G. de Weger), Het Accountants-

beroep en de liberalisatie (B. J. Udink). Daarnaast echter zijn de traditionele onderwerpen ruim vertegenwoordigd, soms door uitvoerige beschouwingen, terwijl ook niet verzuimd is over de landsgrenzen heen te kijken.

Deel VI betreft *Mathematische Analyse-Statistiek*, onder redactie van B. G. F. Buys, J. S. Cramer, J. Koerts, H. Rijken van Olst, P. A. Verheyen en P. de Wolff. Wellicht symboliseert dit deel het meest, welke extra kennis bedrijfs-economen en accountants vermoedelijk *zouden moeten hebben*, vergeleken bij ongeveer 25 jaar geleden. Velen - vooral ouderen - zullen dit deel dan ook wel met enige aarzeling tegemoet treden. Zij behoeven zich echter niet te laten weerhouden, zij kunnen moed putten uit de mededeling in de inleiding, dat men niet al te geavanceerd in de wiskunde behoeft te zijn, om dit deel met vrucht te kunnen raadplegen: . . . de vereiste wiskundekennis (gaat) nergens (uit) boven het niveau van de bekende, in onze taal gepubliceerde, speciaal voor economen geschreven wiskundeboeken zoals J. H. C. Lisman, *Wiskundige propaedeuse voor economen*, Utrecht 1969; L. Lips, *Wiskunde voor economen*, Groningen 1969”. Daaraan is nog toe te voegen, dat deze beide werken zich instellen op het kennisniveau van de H.B.S.-A, omdat het grootste deel van de studenten van de economische faculteiten met die vooropleiding binnenkomt.

De betekenis van dit uitvoerige deel is uiteraard gelegen in de verbreiding van kwantitatieve methoden in de bedrijfseconomie, of anders gezegd in de ontwikkeling van de bedrijfseconometrie. Wat onder bedrijfseconometrie wordt verstaan wordt onder het gelijknamige trefwoord uiteengezet door P. A. Verheyen als „dat deel van de bedrijfseconomie, waarin wiskunde en statistiek een fundamentele plaats innemen”. Hij wijst er op, dat er „tussen de bedrijfseconometrie en de operations research een grote mate van samenhang” bestaat, doordat men „in beide gebieden frequent dezelfde delen van de wiskunde en de statistiek aantreft”. Het onderscheid schuilt daarin, dat „de bedrijfseconometrist start vanuit de bedrijfseconomie en deze met behulp van statistische en wiskundige technieken verder ontwikkelt en toepast, terwijl de besliskundige, beginnend vanuit de wiskunde en de statistiek bij de optimalisering van alternatieve situaties vaak de economische theorie gebruikt om tot een waardeoordeel te komen”. Om het onderscheid te verduidelijken wijst hij op het bedrijfseconomische vraagstuk van de optimale produktieomvang, dat zo fraai wordt opgelost door lineaire programmering. De be-

drijfseconoom zal daarbij vooral belangstelling hebben voor „een juiste definitie en analyse van de prijzen inclusief de definiëring van de alternatieve kosten, terwijl de operations-research-specialist vooral belangstelling heeft voor de wiskundige oplossingsmethoden van de lineaire programmering”. Naast dit voorbeeld van de lineaire programmering behandelt Verheyen verder de investeringstheorie, de korte en lange termijnprognoses, de produktie- en afzetplanning en de theoretische bedrijfsmodellen.

Men krijgt de indruk, dat een moedig en energiek bedrijfseconoom met behulp van dit deel een bedrijfseconometrist zou kunnen worden, getuige o.m. het behandelde onder de trefwoorden:

- Besliskunde (J. v. Lieshout), Beslissingsboom (Th. M. A. Bemelmans), Beslissingsspel (A. J. van Reeken), Economische modellen (B. Bos), Inzet- afzetanalyse (P. de Wolff), Programmering (J. P. de Wolff), Simulatie (J. P. C. Kleynen), Speltheorie (L. B. J. M. Sturm) en
- Mathematische Statistiek (R. D. H. Heymans), Waarschijnlijkheidsbegrip (J. S. Cramer) en Waarschijnlijkheidsrekening (R. D. H. Heymans), Steekproeven (G. F. W. M. Pikkemaat, niet vermeld in de lijst van medewerkers?), Toetsingstheorie (B. Minne), Correlatie (A. E. Steenge) en Regressierekening (P. de Wolff), Voorspellen (J. S. Cramer).

Daarnaast worden specifieke vraagstukken behandeld, b.v. Vervanging van duurzame produktiemiddelen (M. A. Kooyman), Voorraden (J. Kriens).

Mochten zij, die met behulp van dit deel zouden willen trachten zich te ontwikkelen van bedrijfseconoom tot bedrijfseconometrist - of althans tot een bedrijfseconoom, die van de wiskundige en statistische technieken zoveel weet heeft, dat hij te rechter tijd specialisten te hulp kan roepen en een redelijke gespreksbasis met hen heeft - de gegeven beschouwingen willen verdiepen of aanvullen, dan kan hij bijna overal verwijzingen vinden naar daartoe geschikte handboeken en literatuur. Daarbij vindt men vele grote namen.

Ten slotte bevat deel VI een Register betrekking hebbende op *alle* delen. Het zou wel eens een gemis kunnen blijken te zijn, dat niet *elk* deel met een register is afgesloten.

Evaluatie

De encyclopedie is tot stand gekomen met behulp van zeer vele medewerkers; de hoofdredacteur wijst er in zijn voorwoord op, dat zij „elk voor zich, de verantwoordelijkheid voor

hun publicaties dragen”, terwijl de redacteurs er voor hebben te zorgen „dat de gepubliceerde stukken een zekere eenheid van conceptie vertonen”. Dat laatste spreekt ons voor een encyclopedie niet zo erg aan, een zekere eenzijdigheid - en daarvan gaven wij enkele voorbeelden - moet daar wel het gevolg van zijn. Het eerste maakt, dat „overlappingsen” niet eenvoudig te vermijden zijn en die zijn ook niet volledig vermeden. De geschetste werkwijze stelt uiteraard ook zeer hoge eisen eerst aan de verzameling van op te nemen trefwoorden en vervolgens aan de onderlinge verwijzingen.

Intensief gebruik van de encyclopedie zal stellig wel enkele tekortkomingen aan het licht brengen; hoe kan het anders bij deze opzet?

Het komt ons niettemin - na onze uiteraard enigszins oppervlakkige kennisneming - voor, dat deze encyclopedie over het algemeen zeer vele ingangen zal kunnen verschaffen tot het zich oriënteren over - veelal zelfs tot het bestuderen van - onderwerpen, waarvoor een acute belangstelling is ontstaan. Van daaruit verder studeren is via de vele literatuurverwijzingen ook vaak mogelijk, al lijken deze verwijzingen niet overal de zorg te hebben genoten, die zij verdienen.

Voor ons taalgebied is ongetwijfeld een belangrijk werk tot stand gekomen, waarvoor de redacteurs en de vele schrijvers veel dank verschuldigd is. Dat er bijdragen zijn opgenomen, waarop kritiek mogelijk is, doet daaraan niets af; kritiek zal mogelijk blijven zolang „de waarheid” nog niet gevonden is (of zo dicht mogelijk benaderd is).

Onze bovenstaande beschouwingen gaven vrij veel namen van schrijvers, doch niet *alle* namen. Wij hebben er de voorkeur aan gegeven namen te vermelden om althans de anonimiteit, die een encyclopedie omhult, zoveel mogelijk op te heffen. Wij hebben daarbij uiteraard niet willen discrimineren en het niet vermeld zijn van bepaalde bijdragen en namen van de auteurs berust derhalve niet op gebrek aan waardering.

Op een lange, lange mars zijn er uitvallers. In het voorwoord van deel III herdenkt Groeneveld het overlijden van Prof. dr. Abram Mey - hoofdredacteur - en van Prof. dr. J. L. Mey, redacteur voor deel III - Organisatie; in het voorwoord van deel V - Controleleer - wordt Prof. A. Goudekot herdacht. Wanneer het waar is, dat de essentie van leven is het achterlaten van sporen - hoe bescheiden en van welke aard ook - op de weg der eeuwigheid, dan strekt deze encyclopedie vooral ter nagedachtenis aan Abr. Mey, J. L. Mey en A. Goudekot.

Polak, mr. M. en mr. N. J.

FAILLISSEMENT EN SURSEANCE VAN BETALING

H. D. Tjeenk Willink - Groningen, 1972, 548 blz. f 55,—

door Prof. Mr. G. H. A. Schut

Dit gezaghebbende hand- en leerboek over het faillissementsrecht is in 1960, toen de 6e druk verscheen, afgesplitst van deel I van mr. M. Polak's Handboek voor het Nederlandse handels- en faillissementsrecht. De nieuwe 7e druk is evenals de vorige bewerkt door mr. N. J. Polak, raadsheer in de Hoge Raad.

De Faillissementswet van 1893, ontworpen door Molengraaff, behoort tot de meest leesbare wetten van ons burgerlijk recht, voor zover al een wet leesbaar kan worden genoemd. Ze is helder en overzichtelijk ingedeeld. Het handboek volgt deze indeling op de voet. Aan de tekst zijn als bijlagen toegevoegd voorbeelden van een proces-verbaal van een verificatievergadering en van een uitdelingslijst. Dit zijn bijzonder nuttige bijlagen voor wie niet regelmatig met faillissementen in aanraking komt.

Blijkens het voorbericht heeft de bewerker zich als eis gesteld dat het werk geraadpleegd moet kunnen worden door rechters, advocaten en bedrijfsjuristen, en dat het dan een snel antwoord moet geven op de meeste van hun vragen. Aan deze eis voldoet het werk ruimschoots. Ook accountants kunnen hun voordeel ermee doen. Het boek is betrouwbaar en sterk op de praktijk gericht.

Op blz. 21 wordt uiteengezet dat het voor een schuldeiser, die een schuld niet betaald krijgt, dikwijls gemakkelijker en voordeliger is een verzoek tot faillietverklaring in te dienen dan op de gewone wijze tegen de schuldenaar te procederen. Aan beslaglegging en executie zijn voor de crediteur naar verhouding veel hogere kosten verbonden dan aan een faillissementsaanvraag. Voor executie is een zogenaamde executoriale titel (rechterlijk vonnis) nodig, terwijl een faillissement al kan worden aangevraagd wanneer de schuldeiser in staat is het bestaan van zijn vordering summier aan te tonen. Wel is voor honorering van de aanvraag noodzakelijk dat de schuldenaar meer dan één schuldeiser heeft die op betaling wacht. Tenslotte is voor het leggen van een conservatoir of een executoriaal beslag nodig dat men weet

waar zich vermogensbestanddelen van de debiteur bevinden waarop verhaal kan worden uitgeoefend. Bij een faillissementsaanvraag doet zich deze moeilijkheid niet voor omdat de curator inzage heeft in de boekhouding van de schuldenaar. Door dit alles heeft de faillissementsaanvraag zich tot een geducht *incassomiddel* ontwikkeld, hetgeen nog bevorderd wordt door het feit dat de kosten der aanvraag bij de verdeling van de boedel een zeer hoge voorrang hebben. Daarnaast en in verband hiermee fungeert de faillissementsaanvraag ook als een belangrijk *pressiemiddel*. Faillietverklaring is het laatste dat een zakenman zich wenst, zodat hij alles zal doen om de schuldeiser die een aanvraag indient of daarmee dreigt tevreden te stellen. In de praktijk komt dit neer op betaling van de vordering, vaak ten koste van de overige crediteuren, of op aanhouding van de behandeling der aanvraag tegen vergoeding van gemaakte kosten. Tekenend in dit verband is dat in het jaar 1968 maar liefst 4941 van de 7136 ingediende faillissementsrekeningen werden ingetrokken. Over de zedelijke aanvaardbaarheid van deze praktijk spreekt het handboek zich niet uit (anders dan bijvoorbeeld mr. A. van den Ende in het Nederlands Juristenblad van 22-1-1972, die ervoor pleit de werking van de aanvraag als *incassomiddel* tegen te gaan). In zover is het boek mij iets te objectief.

De auteur verschafft nog andere interessante cijfers. Zo lezen we dat in 1969 de faillissementskosten (met inbegrip van de zogenaamde boedelschulden) gemiddeld 39,4% van het actief bedroegen. In de 38 faillissementen met een actief van f 100.000 en hoger bedroeg dit percentage 43,2. Kleine faillissementen (met een actief van minder dan zeg f 2000) zijn niet of nauwelijks lonend te noemen. De kosten, waaronder het salaris van de curator, lopen dan op tot 100% van het actief.

Een faillissement kan op drie manieren eindigen: door opheffing wegens gebrek aan baten, door homologatie van een akkoord en door het verbindend worden van de slotuitdelingslijst in geval van liquidatie. In 1969, zo vernemen we, eindigden 935 faillissementen (51,6%) door opheffing, 33 (1,8%) door een akkoord en 843 (46,5%) door vereffening op een totaal van 1811 faillissementen (100%). Sedert 1964 is het aantal faillissementen aanzienlijk toegenomen. Vooral de jaren 1967, 1968 en 1969 waren bijzonder ongunstig. Volgens de meest recente gegevens van het CBS werden in de eerste drie kwartalen van 1972 1964 vonnissen van failliet-

verklaring uitgesproken. Enkele jaren geleden heeft mr. Dickmann in het Maandschrift van dit bureau aangetoond dat in de jaren 1960/1967 de stijging van de faillissementen parallel liep met een toeneming van de werkloosheid. Ook in een periode van hoogconjunctuur en inflatie, zo blijkt hieruit, is het faillissement een regel-

matig voorkomend verschijnsel. Wie zich over bepaalde juridische aspecten van een faillietverklaring of een surséance deugdelijk wil oriënteren, kan niet beter doen dan het handboek van Polak raadplegen. Het is dezelfde bron waaruit ook de advocaat zijn informatie put.